30/12/2018

Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης «Ο άγιος των ελληνικών γραμμάτων»(βίντεο)

/ Ορθόδοξες Προβολές

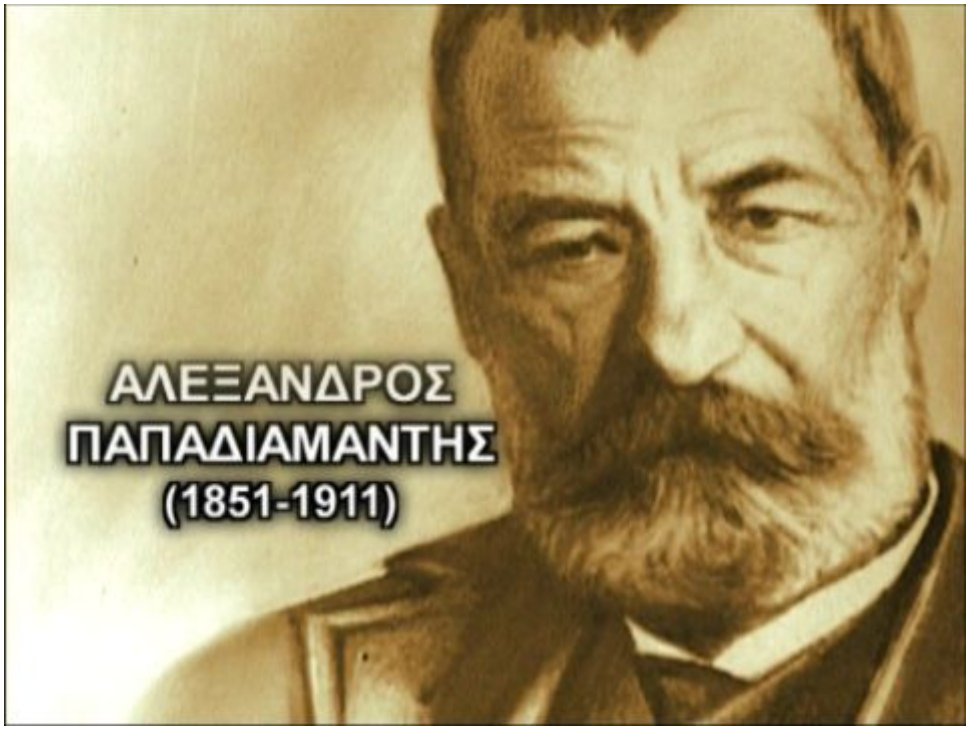

Ο **Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης** (Σκιάθος, 4 Μαρτίου 1851 – Σκιάθος, 3 Ιανουαρίου 1911) είναι ένας από τους σημαντικότερους Έλληνες λογοτέχνες, γνωστός και ως «ο άγιος των ελληνικών γραμμάτων», «η κορυφή των κορυφών» κατά τον Κ. Π. Καβάφη. Έγραψε κυρίως διηγήματα, τα οποία κατέχουν περίοπτη θέση στη νεοελληνική λογοτεχνία

Ὅσο ζοῦσε ἦταν ἡ προσωποποίησή του... «loser». Μεγαλωμένος σὰν ξεπεσμένο ἀρχοντόπουλο, χωρὶς παρέες, καὶ παθιασμένος μὲ τὰ γράμματα ἀπὸ μικρός, πέρασε τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ βίου του στὴν Ἀθήνα σὲ ἀπόσταση ἀσφαλείας ἀπὸ τοὺς «κουλτουριάρηδες» τῆς ἐποχῆς, πλημμυρισμένος ἀπὸ νοσταλγία γιὰ τὸ νησί του, τὴ Σκιάθο. Στὸν αἰώνα ποὺ μεσολάβησε ὅμως ἀπὸ τὸν θάνατό του, στὶς 3 Ἰανουαρίου τοῦ 1911, ὁ Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης ἐκτιμήθηκε καὶ μυθοποιήθηκε ὅσο ἐλάχιστοι ὁμότεχνοί του. Γιατί;

Στοιχεία ταυτότητας

Γιὸς παπά, γεννημένος πρὶν ἀπὸ 160 χρόνια, τὸ 1851, στὴ Σκιάθο, φοίτησε μὲ πολλὲς διακοπές, λόγω οἰκονομικῶν προβλημάτων, σὲ γυμνάσια τῆς Χαλκίδας, τοῦ

Πειραιᾶ καὶ στὸ Βαρβάκειο, καὶ μολονότι γράφτηκε στὸ πανεπιστήμιο, γιὰ τοὺς ἴδιους λόγους, δὲν τὸ τελείωσε. Στὸ μεταξὺ εἶχε μαθητεύσει γιὰ λίγο καὶ στὰ σκληρὰ ἀγιορείτικα ἤθη, ἀλλὰ παρ᾽ ὅλο ποὺ γοητεύτηκε ἀπὸ τὸν μοναχισμό, διάλεξε νὰ ζήσει ὡς ἀναχωρητὴς μέσα στὸ πλῆθος τῆς πρωτεύουσας.

Μορφώθηκε μόνος του, παρακολουθώντας ἐπιλεκτικὰ διαλέξεις στὴ Φιλοσοφική, ὅπως μόνος του ἔμαθε ἀγγλικὰ καὶ γαλλικὰ γιὰ νὰ διαβάζει στὸ πρωτότυπο τὰ σπουδαῖα ἔργα τῆς ἐποχῆς του καὶ ὄχι μόνο. Ἀρχικὰ βιοποριζόταν κάνοντας ἰδιαίτερα σὲ μαθητές, κι ἀπὸ τὸ 1879 συνεργαζόμενος μὲ ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ ὡς συγγραφέας καὶ μεταφραστής. Οἱ τσέπες του ἦταν τρύπιες: μὲ τὸ ποὺ ἔπαιρνε τὸ μισθό του, πλήρωνε τὰ χρέη του στὴν ταβέρνα τοῦ Καχριμάνη, στοῦ Ψυρρῆ, πλήρωνε τὸ νοίκι γιὰ τὸ δωμάτιό του, ἔστελνε λεφτὰ στὴν οἰκογένειά του, μοίραζε στοὺς φτωχούς, δὲν κρατοῦσε τίποτε γιὰ τὸν ἑαυτό του.

Μέγας πότης, μανιώδης καπνιστὴς καὶ πάντα ἐργένης, «θ᾽ ἀφήσει στὴν ἱστορία τῶν γραμμάτων αὐτὴ τὴ φιγούρα τοῦ ἄπλυτου, τοῦ κακοντυμένου, τοῦ λιγομίλητου ἐπαρχιώτη, ποὺ θὰ κέρδιζε πολλὰ ὡς συγγραφέας, ἐπειδὴ εἶχε χάσει πολλὰ σὰν ἄνθρωπος», σημειώνει στὸ «Ἀλέξανδρος Ἀδαμαντίου Ἐμμανουὴλ» ὁ Κωστῆς Παπαγιώργης (ἐκδ. Καστανιώτη). Στὴ Σκιάθο ἐπέστρεψε ὁριστικά, τὸ 1908, τρία μόλις χρόνια πρὶν πεθάνει ἀπὸ πνευμονία. Καὶ πρὶν ἀφήσει τὴν τελευταία του πνοὴ ἔψαλε τὸ τροπάριο «Τὴν χεῖρά σου τὴν ἁψαμένην» καὶ ζήτησε νὰ διαβάσει Σέξπιρ ἀπὸ τὴν ἀγγλικὴ ἔκδοση ποὺ εἶχε πάντα στὸ πλάι του.

Κάθε εποχή και ο Παπαδιαμάντης της

Σὲ ἀντίθεση μὲ τὸ δημοσιογραφικὸ σινάφι, τὸ λογοτεχνικὸ φάνηκε ἐξαρχῆς ἐπιφυλακτικὸ ἀπέναντί του. Μόνο οἱ δημοτικιστὲς τὸν εἶδαν μὲ μία κάποια συμπάθεια. Ὁ ἴδιος, πάντως, μόνο τοῦ Παλαμᾶ καὶ τοῦ Νιρβάνα ἀξιώθηκε νὰ διαβάσει κριτική. Ἔπρεπε νὰ πεθάνει γιὰ νὰ ἐγκωμιαστεῖ. Ἔκτοτε, δύο ἦταν τὰ θέματα ποὺ τέθηκαν στὸ μικροσκόπιο: ἡ γλωσσικὴ ἰδιαιτερότητά του καὶ ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο ἐξέφρασε τὴν ἐθνικὴ-λαϊκὴ ψυχή.

Ἄλλοι χαρακτήρισαν τὴν καθαρεύουσά του προβληματικὴ (βλ. Τερζάκης), σχολαστικὴ ἢ ξεπερασμένη, κι ἄλλοι, ἀπὸ τὸν Τ. Ἄγρα ὡς τὸν Ἐλύτη καὶ τὸν Ζήσιμο Λορεντζᾶτο, ὡς μία γλώσσα ποὺ κουβαλάει πάνω της στρώσεις αἰώνων, ἀφομοιώνοντας ἁρμονικὰ στοιχεῖα ἀρχαῖα, βυζαντινά, ἐκκλησιαστικὰ καὶ νεοελληνικά. Οὔτε ὅμως ὁ Νιρβάνας, οὔτε ὁ Παλαμᾶς, οὔτε ὁ Ξενόπουλος εἶδαν τὰ γραπτά του ὡς φωτογραφικὲς ἀπεικονίσεις καὶ μόνο τῆς ζωῆς στὸν γενέθλιο τόπο του. Ἡ… ρετσινιὰ τῆς ἠθογραφίας ἦρθε ἀργότερα, στὴ δεκαετία τοῦ ᾽40. Κι ἐνῶ σήμερα ὑπάρχει ὁμοφωνία ὡς πρὸς τὶς ποιητικὲς διαστάσεις τῆς γλώσσας τοῦ (κάτι ποὺ ἀναγνώρισε δημόσια καὶ ὁ Σεφέρης τὸ 1952, συγκαταλέγοντας τὸν

στοὺς μεγαλύτερους ἕλληνες ποιητές), ἰδοὺ τί ἔγραφε στὴν «Ἱστορία» τοῦ ὁ Κ. Θ. Δημαρᾶς: «Ὁ Παπαδιαμάντης διαβάζεται εὔκολα ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ δὲν ἔχουν συνηθίσει στὴν καλὴ ποιότητα καὶ δὲν ἀπαιτεῖ κανενὸς εἴδους προπαρασκευή. Ἡ γενιὰ ποὺ τιμοῦσε τὸν Σουρῆ γιὰ μεγάλο ποιητή, ἐπόμενο ἦταν νὰ τιμήσει γιὰ μεγάλο πεζογράφο τὸν Παπαδιαμάντη». Μία ἀστοχία ποὺ μνημονεύεται ἀκόμη…

Κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ 20οῦ αἰώνα, τὸ παπαδιαμαντικὸ σύμπαν ταυτίστηκε θετικὰ μὲ τὴν ἔννοια τῆς Ὀρθοδοξίας (βλ. Λορεντζᾶτος, Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλος, Χρ. Γιανναρᾶς), προσεγγίστηκε μὲ ἐργαλεῖα ψυχαναλυτικῆς κριτικῆς (βλ. Γκὶ Σονιέ, Π. Μουλλᾶς), καὶ ἔδωσε ἐπιχειρήματα σὲ μελετητὲς ὅπως ὁ Λάκης Προγκίδης γιὰ νὰ συγκρίνουν τὸν δημιουργό του μὲ τοὺς θεμελιωτὲς τοῦ εὐρωπαϊκοῦ μυθιστορήματος. Κάθε ἐποχὴ καὶ μὲ τὸν Παπαδιαμάντη της.

Σε ξένες γλώσσες

Ἔργο μὲ ξεχωριστὴ θέση στὸ σύμπαν του Παπαδιαμάντη, ἡ «Φόνισσα» κατέχει καὶ τὴ μερίδα τοῦ λέοντος στὶς μεταφράσεις του στὸ ἐξωτερικό. Ἡ ἱστορία τῆς Φραγκογιαννοῦς ποὺ παραβαίνει τὸ «οὐ φονεύσεις» γιὰ καλὸ σκοπὸ -πνίγει μὲ τὰ χέρια της δύο νεογέννητα κοριτσάκια γιὰ νὰ λυτρώσει καὶ τὰ ἴδια καὶ τοὺς γονεῖς τους ἀπὸ τὰ βάσανα τῆς κοινωνίας- μία ἱστορία ποὺ χρεώνει τὸ ἀπόλυτο κακὸ ὄχι σ᾽ ἕνα διεστραμμένο τέρας ἀλλὰ σ᾽ ἕναν συνηθισμένο ἄνθρωπο, ἔχει μεταφραστεῖ στ᾽ ἀγγλικά, τὰ γαλλικά, τὰ γερμανικά, τὰ ἱσπανικὰ καὶ τὰ ἰταλικά, ἀλλὰ καὶ στὰ βουλγαρικά, τὰ ρουμανικά, τὰ καταλανικά, τὰ δανέζικα…

Πλήρης κατάλογος μὲ τὰ μεταφρασμένα διηγήματά του δὲν ἔχει συγκροτηθεῖ ἀκόμη. Στὸ σχετικὸ ἀρχεῖο πάντως τοῦ ΕΚΕΒΙ, ἀναφέρονται 41 ξένες ἐκδόσεις, γιὰ τὸ διάστημα 1968-2009. Ἡ πιὸ πρόσφατη, ποὺ εἶναι ἴσως καὶ ἡ σημαντικότερη, ἁπλώνεται στὸν συλλογικὸ τόμο «The boundless garden» (ἐκδ. Denise Harvey), ὅπου συμπράττουν μεταξὺ ἄλλων μεταφραστὲς ὅπως ὁ Πίτερ Μάκριτζ καὶ ὁ Ντέιβιντ Κόνολι, καὶ ὅπου χάρη στὴν κατατοπιστικὴ εἰσαγωγὴ τοῦ ἱερωμένου καὶ διακεκριμένου πανεπιστημιακοῦ στὸ Μόντρεαλ Λάμπρου Καμπερίδη, παρέχονται ὅλα τὰ ἀπαραίτητα κλειδιὰ γιὰ τὴν κατανόηση τοῦ παπαδιαμαντικοῦ κόσμου στὸ ἀγγλοσαξονικὸ κοινό.

Η κίνηση των “Απάντων” του

Σύμφωνα μὲ τὸν ἄνθρωπο ποὺ ἔγινε ἐκδότης μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ στεγάσει τὸ παπαδιαμαντικὸ ἔργο, τὸν Δημήτρη Μαυρόπουλο τοῦ «Δόμου», «κάθε χρόνο διαθέτουμε γύρω στὶς 600 σειρὲς τῶν «Ἁπάντων» του, στὴν διόλου εὐκαταφρόνητη τιμὴ τῶν 200 εὐρώ. Κι ἀπ᾽ ὅ,τι βλέπω, τὸ 80% τῶν ἀνθρώπων ποὺ τὰ ἀγοράζουν εἶναι νέοι ποὺ οὐδέποτε διδάχτηκαν τὴ γλώσσα του στὰ σχολεῖα

τους. Τὸ ἐνδιαφέρον, μ᾽ ἄλλα λόγια, πάει κατ᾽ εὐθείαν στὸ περιεχόμενο. Δὲν εἶναι ἐνθαρρυντικό;»

Ο πρώτος επαγγελματίας συγγραφέας

Ὁ Παπαδιαμάντης ὑπῆρξε ὁ πρῶτος ἐπαγγελματίας συγγραφέας στὴν Ἑλλάδα, μὲ τὴν ἔννοια ὅτι ἔγραφε γιὰ νὰ βιοποριστεῖ. Ὅσο ζοῦσε ὅμως, δὲν εὐτύχησε νὰ δεῖ οὔτε μία μικρὴ συλλογὴ διηγημάτων τοῦ τυπωμένη σὲ βιβλίο – ἦταν ὅλα τους διασκορπισμένα σὲ ἐφημερίδες καὶ περιοδικά. Σύμφωνα μάλιστα μὲ μαρτυρία τοῦ Γ. Δροσίνη, ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ ἄφηνε κείμενό του σὲ κάποιο γραφεῖο, «οὔτε τὸ συλλογίζουνταν πιά, οὔτε ζητοῦσε νὰ μάθει πότε θὰ δημοσιευθεῖ, οὔτε καὶ διορθώσεις ἔβλεπε ἀπὸ τὸ τυπογραφεῖο: τὰ χειρόγραφά του ἦταν ἔκθετα ριγμένα στὴ βρεφοδόχο τοῦ Βρεφοκομείου. Γι᾽ αὐτὸ καὶ πολλὰ κακοτυπώθηκαν ἀπὸ τὴν πρώτη φορά...».

Ἔτσι ἐξηγεῖται καὶ ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ Ν.Δ. Τριανταφυλλόπουλου, τοῦ χαλκιδαίου φιλολόγου ποὺ ἀφοσιώθηκε στὴ μελέτη καὶ τὴν ἀνάδειξη τοῦ παπαδιαμαντικοῦ ἔργου, ὅτι ποτὲ δὲν θὰ εἴμαστε σὲ θέση νὰ ἔχουμε μία πλήρη καὶ ἀκριβῆ ἔκδοση τῶν «Ἁπάντων» του. Ἡ ἀκρίβεια καὶ ἡ πληρότητα, λέει, εἶναι ἀρετὲς ποὺ ἐξασφαλίζονται ὅταν ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας φροντίζει τὴν ἔκδοση, ἢ τουλάχιστον ὅταν ἔχει διασωθεῖ ὅλο του τὸ ἀρχεῖο. Ἐκεῖνο τοῦ Σκιαθίτη ὅμως, ὅποιο κι ἂν ἦταν, στὸ μεγαλύτερο μέρος του ἔχει χαθεῖ.

Ο παράξενος τρόπος τῶν Ελλήνων

Ὁ Παπαδιαμάντης στράφηκε μὲ τὰ διηγήματά του πρὸς τοὺς ἡττημένους τῆς ζωῆς, τοὺς ἄπραγους, τοὺς ἀλκοολικούς, τοὺς φτωχούς, σ᾽ αὐτοὺς ποὺ ζοῦν παράμερα ἀπὸ τοὺς «πολιτισμένους» ἀνθρώπους, συναισθανόμενος τὸν ἀγώνα τοὺς κόντρα στὴν ἀρρώστια, τὸ θάνατο, τὸν κοινωνικὸ ἀποκλεισμό. Βρῆκε τὸ ὑλικό του στὶς καρδιὲς τῶν παιδιῶν, τῶν γυναικῶν, τῶν ἀνίσχυρων γερόντων καὶ τὸ ἔνωσε μὲ τὴν ὀμορφιὰ τῆς θάλασσας καὶ τῆς Σκιάθου, ἀγκαλιάζοντας στὶς περιγραφές του ὅλες τὶς ἀμμουδιές, τὰ λιμανάκια, τὶς χαράδρες, τὰ ὑψώματα καὶ τὰ «ρόδινα ἀκρογιάλια» τοῦ ἀγαπημένου του νησιοῦ. Καὶ μπολιάζοντας τὶς παιδικές του ἀναμνήσεις μὲ τὰ θρησκευτικά του βιώματα, τὰ δικά του βάσανα, τὴν εὐαισθησία του καὶ τὸν ποιητικό του οἶστρο, κατάφερε ν᾽ ἀναδείξει τὸ ντόπιο ἦθος σὲ αἰσθητικὸ καὶ πνευματικὸ γεγονός.

Γι᾽ αὐτὸ καὶ διαβάζεται -ἀπ᾽ ὅσους διαβάζεται- μέχρι σήμερα. Ὄχι μόνο ἐπειδὴ εἶναι σπουδαῖος συγγραφέας, ἀλλὰ ἐπειδὴ στὸ ἔργο του ἀποθησαυρίζεται «ὁ παράξενος τρόπος τῶν Ἑλλήνων», ὅπως τὸ ἔθεσε ὁ πρόωρα χαμένος Χρῆστος Βακαλόπουλος. Ἐπειδή, μ᾽ ἄλλα λόγια, στὶς σελίδες του βρίσκεται τὸ κλειδὶ τῆς

ἐθνικῆς μας ἰδιαιτερότητας, ποὺ ἀκόμα προσπαθοῦμε νὰ τὴν ὁρίσουμε, στριμωγμένοι ἀνάμεσά σε Δύση καὶ Ἀνατολή.

«Με φτάνουνε εκατό δραχμές»

Τὸ περιστατικὸ τὸ ἀναφέρει ὁ Νιρβάνας, συνάδελφος τοῦ Παπαδιαμάντη στὸ «Ἄστυ» τὴν περίοδο 1899-1902: Ὅταν ξεκίνησε τὴ συνεργασία του μὲ τὴν ἐφημερίδα, τοῦ προσφέρθηκε μισθὸς 150 δραχμῶν. Βλέποντας ὅμως τὸν Σκιαθίτη ἀπορροφημένο στοὺς συλλογισμούς του, ὁ διευθυντὴς τὸν ρώτησε: «Μήπως εἶναι λίγα;» «Πολλὲς εἶναι ἑκατὸν πενήντα. Μὲ φτάνουνε ἑκατό», ἀπάντησε τότε ἐκεῖνος, κι ἔφυγε χωρὶς νὰ προσθέσει λέξη, βιαστικὸς καὶ ντροπαλός.

Ἴσως αὐτὴ ἡ στάση ζωῆς τοῦ Παπαδιαμάντη, ὁ περιορισμός του στ᾽ ἀναγκαῖα, νὰ προκαλεῖ τὴν μεγαλύτερη ἀμηχανία σήμερα. Αὐτὸ τουλάχιστον ἰσχυρίζεται ὁ Δημήτρης Νόλλας (βλ. «Φύλλα καπνοῦ», Ἑστία): «Πίσω ἀπὸ τὰ λιβάνια καὶ τοὺς ψαλμούς, καὶ πίσω ἀπὸ μία γλώσσα ποὺ προϋποθέτει παιδεία καὶ ἄσκηση», γράφει, «κρύβεται ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἀρνεῖται νὰ καταλάβει ποῦ πᾶνε τὰ τέσσερα – ποῦ πάει δηλαδὴ ὁ Συγγρός, ὁ δείκτης τοῦ ΧΑΑ τῆς ἐποχῆς, τὸ Λαύριο καὶ ὁ ἐκσυγχρονισμὸς τῆς Ἀττικῆς. Ὅλα αὐτά, μὲ ἄλλα λόγια, ποὺ εἶναι ἡ πυξίδα τοῦ σημερινοῦ ἀχόρταγου ἀνθρώπου…»